HET SURINAAMSCH NEGERLIED: DE BANJA EN DE DOE

DOOR

THEOD. A. C. COMVALIUS

Gelijk 't aan velen in Holland en in Suriname bekend zal zijn, hebben we in de laatste 25 jaar een bijzondere studie van het Surinaamsche lied gemaakt. In 1922 verscheen onze beschrijving van dit lied, gedrukt bij de firma B. Heyde te Paramaribo. Het werkje was in betrekkelijk korten tijd geheel uitverkocht. In een afzonderlijke uitgave verscheen in hetzelfde jaar „Een achttal Surinaamsche liederen in oorspronkelijken tekst, getoonzet voor de piano”, gedrukt bij Elsbach te Leipzig, met welke uitgave wij echter minder gelukkig zijn geweest vanwege de technische fouten, welke er in voorkwamen; ze had een slechte pers.

Thans zijn we in de gelegenheid, dank zij de welwillende medewerking van Anton Plet, muzikleeraar te Paramaribo, een omgewerkte en vermeerderde uitgave het licht te doen zien, waarin alle specifiek Surinaamsche liederen in $\pm$ 16 vormen voorkomen en waarvan de muziek volgens deskundigen de toets kan doorstaan.

Laten wij U even mogen bezighouden met de twee hoogste vormen van het Surinaamsch lied, omdat ze veelal in dienst zijn geweest van Europeanen en andere vrijen in de kolonie, van het vernuft en de denkkraft van onontwikkelde negers blijk geven en tevens een getrouw beeld opleveren van de gewoonten en zeden van oud-Suriname.

DE BANJA

Het bestuur van gouverneur Mauricus had zijn goede zijde voor de slaven in Suriname gehad. Hoewel, zooals bekend is, deze gouverneur zeer streng was, was hij daarbij rechtvaardig en godsdienstig. Als slavenhouder gaf hij een goed voorbeeld aan de overigen, dat door velen gevolgd werd. Ook kwam er een gunstige

wending in het lot der negers door de bepaling, dat ze zich uit den slavenstand konden vrijkopen. Het mocht dan ook gezegd worden, dat er zich langzamerhand een groep van blanken vormde, die zich het lot der slaven eenigszins begonnen aan te trekken.

Deze veranderde levensvoorwaarden hadden een gunstigen invloed op het lied, toen de eenige uiting van den zielstoestand der rechteloze wezens. Op deze wijze ontstond de Banja. De blanken hadden hiervoor een bijzondere belangstelling, waarachter evenwel een bijbedoeling lag. Evenals de meeste negerliederen is de Banja een opgewekte liedervorm. Ze is een reizang. In den inhoud van den tekst komt veel beeldspraak voor. De ontwikkelde Europeanen, die het Negerengelsch goed verstaat, vindt daarin de metonymia, maar ook vaak de personificatie en de synecdoche. In den regel geeft het eerste couplet de kern van den inhoud van het geheele lied aan. En om duidelijk te doen uitkomen, welke personen, gebeurtenissen of toestanden bezongen worden, maakt de zangeres gebruik van de periphrase, omdat er o.a. van namen van personen geen gebruik mag worden gemaakt.

Hoewel ook mannen aan de uitvoering deelnemen, wordt dit lied hoofdzakelijk door vrouwen gedicht. Wanneer een zangeres bij eene uitvoering een nieuw lied ten gehoor zal brengen, gaat hieraan een recitatief vooraf, waarin zoowel de muzikanten als de instrumenten worden toegezongen, om hun medewerking te verleen, teneinde het lied tot zijn recht te laten komen. Daarna wordt de muziek ingezet. En vóór de muzikanten in korte pasjes met rythmische bewegingen heen en weer trippelende, zingt ze alle coupletten voor, terwijl ze met twee bonte doeken in de handen de maat aangeeft. Het overige deel van 't gezelschap luistert aandachtig toe, om de strekking van de voordracht te begrijpen. Dan verplaatst zich de zangeres en herhaalt de coupletten één voor één, door de overigen onder muziekbegleiding dansende nagezongen. Onder de genoodigden bij zoo'n uitvoering behoorden in den regel de slavenhouder en diens gezelschap. Is de heer, die tot het dichten van het daareven gezongen lied last heeft gegeven, tevreden over de wijze, waarop aan die opdracht is voldaan, dan staat hij op van den „bijzonderen zetel", welke voor hem gemaakt is, loopt naar de zangeres toe en biedt haar eenige zilverstukken aan.

Nog zij even vermeld, welke muziekinstrumenten bij de begeleiding van de Banja dienst doen:

1°. de *mandron*, een holle houten cylinder, ± 1.50 M. lang

met 2.5 à 3 dM middellijn en aan één der eindvlakken met dieren-
vel overtrokken;

2°. de *poedja*, een kortere maar eenigszins bredere trom dan
de eerste;

3°. de *triangel*;

4°. een *houten bankje*, dat met twee stokken behandeld wordt;

5°. de *joro joro*, een groot aantal zaden, welke aan een draad
geregen zijn. Gedurende den dans laat de zangeres deze beurte-
lings van de eene naar de andere hand op de maat van de muziek
glijden, waardoor er tusschen muziek en zang een soort geluid als
van ritselende droge bladeren vernomen wordt.

De bespeler van de mandron zit op het instrument, dat hij
met handpalmen en vingertoppen bespeelt. Daarentegen wordt
de poedja onder het bespelen tusschen de knieën vastgehouden.

In de laatste 20 à 30 jaar weet men in Paramaribo de Banja
niet meer te zingen, noch te dansen. Ze wordt in het district be-
oefend. Tegenwoordig vindt men in de Para, vooral te Hanover,
de beste Banja-dansers en -zangers. De Banja is kunst, zoowel
wat betreft de samenstelling van den tekst van het lied zelve, als
den dans, die erbij wordt uitgevoerd.

Daarom heeft het ons steeds zeer zonderling gestemd, wanneer
bij vreemdelingenbezoek aan Paramaribo het A.N.V. zonder des-
kundige voorlichting iets laat vertoonen, dat vanzelf de vraag
doet rijzen, of het aanspraak erop maakt, *kunst* te worden ge-
noemd. „De rolprent van de Guyana's” geeft o.a. den indruk van
hetgeen *geen* Banja kan geheeten worden, want niet één der daar-
op voorkomende figuren danst Banja. Onder gewone omstandig-
heden heeft de vreemdeling, die het Negerengelsch niet grondig
verstaat in al zijn zinrijkheid en beeldspraak, hoegenaamd niets
aan een Banja-uitvoering. Eerst wanneer inhoud en strekking
van het lied tot hem doorgedrongen zijn, vindt hij de eigenaardige
gezegden en typische zinswendingen terug in de bewegingen, die
met den dans samengaan. Degene echter, die de taal niet of
slechts gebrekkig verstaat, ziet in het gunstigste geval de deel-
nemers aan voor hetgeen ze niet graag zouden wenschen te zijn:
verwilderden. En niet één lid van het bestuur van het A.N.V.
kan een vreemdeling tennaastebij eenige verklaring geven van het-
geen hij hoort of ziet, want . . . hij weet er zelf niets van. En
dat is begrijpelijk: zooiets wordt maar niet in één dag geleerd. .

Bij een goed georganiseerde Banja-uitvoering gebeurt het vaak,
dat gedurende zang en dans een der deelnemers de beeldspraak,
in een der verzen neergelegd, door de zangeres nader wenscht te

zien verklaard. Een man bereikt dit, door tegenover haar te gaan dansen met den hoed in de hand, terwijl hij in recitatief de verlangde uitlegging vraagt. Een vrouw, die hetzelfde wenscht, behoeft slechts onder den dans, haar kin aan te raken onder een recitatief.

DE DOE

De Doe is de hoogste vorm van het negerlied in Suriname, die steeds heeft ingegrepen in het politiek-sociale leven van de blanken, maar ook van de overige vrijen. Geen wonder dan ook, dat gouverneurs van Suriname als beschermheeren van Doe-vereenigingen optraden.

Op den duur bleek de Banja niet in alle deelen te voldoen aan de eischen van slavenhouders en anderen, vooral niet als de politiek van het land erdoor moest worden gediend.

De slaven werden naar hun woonplaats onderscheiden in stads- en plantage-negers. Maar ook de slavenhouders bestonden uit twee groote groepen: 1°. de planters, die de rijkste en machtigste waren, en 2°. de stadsheeren, die de knapste waren, en in wier handen het bestuur van het land berustte. De invloed van de laatste groep was niet gering, vooral daar ook de administrateurs van de ondernemingen in de kolonie ertoe behoorden. Herhaaldelijk was het tot groote botsingen tusschen beide groepen gekomen, o.a. gedurende het bestuur van gouverneur De Veer. De machtige planterspartij heeft in Suriname heel wat gouverneurs vóór en na De Veer moeite berokkend. Het waren deze lieden, die door hunne slaven kunstkringen lieten oprichten, waarover zij het beschermheerschap aanvaardden. Deze kringen droegen den naam van *Doe* (doen, handeling, drama). Zoo werd dus het drama in het negerlied, de Banja, gebracht, waardoor de uitvoeringen in duidelijkheid, kracht en beteekenis toegenomen zijn. Tevens werd hierdoor het beoogde doel, om nl. personen en toestanden te hekelen, op meer volkomen wijze bereikt.

Doch ook de stadsheeren zouden niet achterblijven. En we zien zelfs een gouverneur van Suriname optreden als Jobo (beschermheer) van een te Paramaribo verrezen kunstkring van stads-negers. Die gouverneur was Reinhardt Frans van Lansberge (1859—1867) en de Doe heette „Boenhatti gi ondroefinnie” (Barmhartigheid leidt tot ondervinding).

De planters van de Commewijne stichtten op de plantage Pieterszorg den kring „Paroewa prinspari” (Paroewa is de Neger-

Engelsche naam, van Pieterszorg en prinspari beteekent voortreffelijke). Men achtte het noodzakelijk, den kring op deze plantage te vestigen, omdat ze dicht bij de stad ligt. Voor belangstellenden uit Paramaribo was het dus gemakkelijk, zich ervan te gaan overtuigen, op welke wijze werd gereageerd op de liederen van de hoofdstad. De beschermheer was zekere Eyken Sluyters.

Te Paramaribo bestonden ook nog twee kringen: Lavender en Batiste. Deze namen herinneren den ontwikkelden Nederlander aan de letterkundige kringen, eertijds in eigen land. Zij drukken tevens het nauwe verband uit tusschen de blanke bevolking en de negervereenigingen.

Het spreekt vanzelf, dat niet iedereen geschikt was voor deelneming aan de Doe wegens de hooge eischen, welke aan de actrices werden gesteld: een geofende stem, een voordeelig uiterlijk, regelmatige bouw, gevatheid, een goed geheugen en vlugheid der voeten. Alleen zij, die hun sporen op het gebied van de Banja hadden verdiend en daarbij aan de overige eischen konden voldoen, kwamen voor de Doe in aanmerking. Daarom was het aantal dezer artisten misschien nog geen 200, verdeeld over de 6 à 8 kringen, die in 't geheele land bestonden.

Toch zijn zij de oorzaak geweest van groote twisten, die vele hooggeplaatste Europeanen tegen hun zin genoodzaakt hebben, de kolonie zoo spoedig mogelijk te verlaten. Want, zooals uit het bovenstaande duidelijk blijkt, waren de vereenigingen in naam van de negers, doch inderdaad georganiseerde politieke kringen der blanken, die achter de schermen stonden en elkaar op vinnige wijze bekwamen. Ziedaar één der vele manieren, waarop de neger werd geëxploiteerd. En men zou eerst dan den omvang van deze handelwijze kunnen bepalen, wanneer men in staat zou zijn, zich bij benadering in te denken, hoe hoog en alvermogen de blanke, hoe laag en rechteloos de neger toen was....

De uitgaven, welke aan de uitvoering van een Doe voorafgingen, waren niet te onderschatten. De vereeniging moest in het bezit zijn van een verplaatsbare tent met zeildoek overspannen, welke ruimte bood aan 120 à 150 personen. Na iedere uitvoering werd ze losgemaakt en weggeborgen, om een volgenden keer weer in een geheel andere wijk te worden opgeslagen. Vooral de aanschaffing van de *Kwa Kwa* vorderde heel wat geld. Dit was een pracht-meubelstuk, veel overeenkomende met een buffet, vervaardigd uit massief mahoniehout en rijk gebeeldhouwd, terwijl het hier en daar met geel koper was afgezet. Bovendien was het versierd met een 12 tot 20-tal prachtige koperen kandelaars,

waarop bij eene uitvoering groote kaarsen werden aangestoken. Aan den rechtervoorkant bevond zich een laatje met een koperen knop. Aangezien het bij de Doe geen gewoonte was, om de actrices geld aan te bieden, zooals bij de Banja geschiedde, traden de blanke leden, die bij eene uitvoering als belangstellenden of genoodigden aanzaten, om beurten naar de Kwa Kwa en legden ieder een bedrag in het laatje. Deze gaven waren te beschouwen als bijdragen tot instandhouding van den kring. De grootste bijdrage geschiedde echter door hem of haar, ten wiens behoefte of op wiens verzoek de uitvoering had plaats gehad (men dient te weten, dat zooiets zelden zonder bijzondere redenen geschiedde), want deze betaalde alle verteringen en de kosten voor het losmaken, versjouwen en opbergen van de tent.... De tijden zijn volgens sommigen in Suriname altijd slecht geweest; toch kon men in vroegere jaren gemakkelijk handenvol gelds op één avond uitgeven, om hooggeplaatste mannen en vrouwen neer te halen of op laakbare wijze verdacht te maken....

De leden van de Doe bestonden uit twee heterogene bestanddeelen: afhankelijke negerslaven en alvermogende blanken, tusschen welke het contact onderhouden werd door een vrije kleurlinge, de presidente of sisie. Deze sisie had den toegang tot alle kringen, hoog en laag. En deze, meestal ongeletterde vrouw, beheerschte voor een niet gering deel de Surinaamsche politiek, en was niet zelden de vertrouweling van de hooggeplaatsten in den lande in hun ijver, om elkaar moreel afbreuk te doen. Zekere kleurlinge, Kwasiba Mofina, was de getrouwe vriendin en mede-standster van gouverneur Van Lansberge, den beschermheer van haar Doe.

Wanneer een voordracht voor een bepaalde gelegenheid moest worden klaargemaakt en ingestudeerd, diende terwille van de tendenz een grondig onderzoek van personen en toestanden daaraan vooraf te gaan. De actrices en acteurs werden in de gelegenheid gesteld, meestal door het uitvoeren van nietsbeteekenende of zelfs leugenachtige boodschappen, de te bezingen personen goed op te nemen of zich van bepaalde toestanden in hunne omgeving op de hoogte te houden. Bij dag of nacht. En toch waren deze negers en negerinnen slaven, die volgens ordonantie na 8 uur 's avonds zich niet anders op straat mochten bevinden dan „voorzien van een brandende lantaarn en een brief van hunne meesters”. Voor eigen zaken kreeg de neger zelden zulk een gunst, maar om zijn heer in diens afkeurenswaardig streven te dienen kon hij van hem alles gedaan krijgen, ja zelfs in zijn naam onwaarheid spreken.

De repetities vonden plaats in strikt besloten kring. En als bewijs van den ernst en beteekenis ervan kan worden vermeld, dat Jan van Lansberge zijn woonhuis, dat vlak bij het gouvernementshotel stond, aan de Doe Lavender indertijd had afgestaan, om er hare repetities te houden. Dit gebouw, dat jaren daarna den naam droeg van Logeergebouw, is in den laatsten tijd de griffie van het Kantongerecht van Paramaribo geworden.

Niet alle liederen van de Doe hebben, zooals vanzelf spreekt, dezelfde strekking gehad. We willen er daarom één bespreken, waarin een voorval in de hoogere kringen werd bezongen. In zoo'n geval traden naast de vrouwen ook mannen op in de rollen van gouverneur, hoofdambtenaren, rechters, administrateurs, enz. Eén figuur ontbrak nooit: de fiscaal.

Zij werden gedurende de uitvoering toegezongen door de vrouwen, wier rollen dit eischten. De regel vorderde echter, dat de „gouverneur” (Gran Jobo) slechts in het uiterste geval mocht worden toegezongen, nl. wanneer een vraag, een der overige „landsgrooten” voorgelegd, niet op bevredigende wijze was beantwoord.

De vrouwelijke leden van het gezelschap vervulden rollen, welke door hare namen reeds werden aangeduid. Men onderscheidde: 1. *De Mama*, 2. *Pikien Mama*, in wier handen de mise en scène was toevertrouwd, 3. *Afrankeerie*, een schoone vrouw, die met kunstige zinswendingen aan een der grooten des lands diens meening vroeg o.a.: over den vooruitgang van deugd, eerlijkheid, huwelijksrouw enz. in Suriname, 4. *Asringri*; bij de Banja is aangeteekend, dat de zangeres, die een nieuw lied ten gehoor zou brengen, eerst de muzikanten en hunne instrumenten als inleiding toezong, bij de Doe geschiedde de inleiding van iedere uitvoering door *Asringri*, het beeld van een wezen, dat tot alles, zoowel het goede als het kwade, in staat is (*Sringri* = slingeren; *Asringri* = die slingert, onstandvastig, los van karakter is). Eén harer rollen bestond daarin, dat zij werd „opgeroepen” of beter gezegd: „voorgeroepen” door de sisie met het volgende recitatief:

„Asringri kon wai anjisa gia bangi,
Mik prisiri kan-opo!”

(„O slingeraarster, zwaai met Uw doek over de Kwa Kwa, opdat het feest begin’ ”). Na dezen oproep naderde zij met een in eau de cologne gedrenkten doek, welke zij zingend en dansend over het pronkstuk zwaaide, en daarna zong ze de muzikanten toe. 5. *Abinie tanti* of *Momoi*; werd bij de Banja de kern van den inhoud door de zangeres in het eerste couplet neergelegd, bij de Doe

was het Abinie tanti, die de aandacht op het hoofdmotief vestigde. Zij, die, gelijk haar naam aanduidde, door uiterlijk schoon verre boven de anderen uitstak, begon de voorstelling, door, in drieregelige verzen zingende, rondtrippelende te vragen, of een der aanwezigen iemand in het land was tegengekomen volgens hare nadere beschrijving. En dan volgde de aanduiding van het uiterlijk van het „slachtoffer” zóó voortreffelijk, dat ze aan duidelijkheid niets te wenschen overliet. 6. *Temekoe* (= lastige), gelijk te stellen met het beeld van Van Eeden, dat wij vinden in den persoon van Pluizer uit *De Kleine Johannes*, het beeld van het koud prozaïsch onderzoek met het doel, het minder verheffende voor den dag te doen komen. Nu en dan werd ze gedurende haar voordracht door Abinie tanti in de rede gevallen, om haar nog dieper op de zaak te doen ingaan. Want het recitatief van de laatste hield niets anders in dan den grootsten lof aan het slachtoffer en was dus in volkomen tegenspraak met de voordracht van *Temè-koe*. 7 *A-Flauw* (= die bezwijmt), het beeld van den zedelijk hoogstaanden mensch, die gelooft aan adel des gemoeds en eerlijkheid van karakter. Ze verafschuwt laster, haat en bedrog. Zij wil het kwade niet in bescherming nemen, en kan niet toestaan, dat de menschen elkaar op lage wijze bestrijden en door het slijk halen. Hetgeen ze gedurende de uitvoering heeft moeten aan- hooren, heeft haar fijn gevoel gekwetst. Ze heeft het dan ook niet langer kunnen volhouden en is in onmacht gevallen. Daarna wordt ze door het heele gezelschap toegezongen en om vergiffenis gesmeekt. Doch ze blijft in denzelfden toestand, dezelfde houding, geleund tegen een aantal vrouwen, die haar opgevangen hebben, de oogen toe. En dan kwam ten slotte aan de beurt 8. *De Datra*, (= dokter) een leelijke vrouw met hoogen hoed op en bril voor om A-Flauw weer tot bewustzijn te brengen.

Bevreesd voor de herhaling van zulk een incident, sloot dan de sisie de voorstelling.

De Doe bezat hooge kunstwaarde, hoewel samengesteld en voorgedragen door onontwikkelde negers en negerinnen, slaven, die lezen noch schrijven kenden.

's Gravenhage, Juni 1935.